

IMPACTUL JURISPRUDENȚEI CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI ȘI A CURȚII CONSTITUȚIONALE A ROMÂNIEI ÎN PRACTICA INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI

Jud. GEORGETA PAVELESCU
Curtea de Apel Iași – Secția Civilă

Convenția Europeană a Drepturilor Omului, deschisă pentru semnare la Roma, la 04.09.1950, a intrat în vigoare în septembrie 1953, având ca obiectiv implementarea colectivă a unor drepturi enunțate în Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Organizația Națiunilor Unite și reprezentând un garant al drepturilor civile și politice de bază¹.

Drepturile și libertățile enunțate la rang de principii în această convenție sunt garantate prin textele convenției, iar semnarea și ratificarea acesteia de către statele membre le conferă deplină valoare juridică.

Pentru aducerea lor la îndeplinire au fost create instituții speciale, menite să asigure garantarea aplicării convenției, instituindu-se pentru prima dată dreptul la recurs individual, care permite cetățenilor statelor membre contractante să acționeze pe plan internațional împotriva statului suspectat de violarea drepturilor consacrate.

Convenția Europeană a Drepturilor Omului a instituit deci o serie de drepturi în favoarea indivizilor, drepturi ce trebuie respectate de toate autoritățile publice ale statelor contractante.

A fost consacrat principiul potrivit căruia autoritățile naționale sunt cele care trebuie să asigure respectarea drepturilor fundamentale ale omului, astfel încât controlul exercitat de către Curtea de la Strasbourg să intervină doar în mod excepțional și numai atunci când dreptul intern al statelor contractante nu a reușit să găsească o rezolvare satisfăcătoare a pretențiilor individuale susținute prin prisma Convenției.

Caracterul subsidiar al procedurii în fața Curții a fost consacrat în art. 35 paragraful 1 din Convenție, care prevede că un individ nu poate introduce cu succes o plângere în fața Curții Europene a Drepturilor Omului înainte de a fi epuizat căile de recurs interne disponibile și relevante pentru situația sa. De asemenea, art. 13 al Convenției instituie dreptul la un recurs efectiv în fața unei instanțe naționale pentru acele persoane care pretind că drepturile și libertățile prevăzute în Convenție le-au fost încălcate.

Ca atare, urmare ratificării Convenției de către statele contractante, acestea au realizat încorporarea Convenției în dreptul intern, fapt care conduce în mod direct la crearea unor drepturi în beneficiul cetățenilor statelor respective și, corelativ, a unor obligații în sarcina autorităților statale, drepturi ce pot fi invocate direct în fața instanțelor naționale devenite astfel competente să judece litigiile cu care sunt sesizate din perspectiva textului convențional și al jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului.

România a ratificat Convenția și Protocoalele ei adiționale prin Legea nr. 30/1994, acestea intrând în vigoare la 20.06.1994. Ceea ce înseamnă că începând cu această dată normele internaționale ale Convenției fac parte din dreptul intern.

Acest fapt a fost consacrat de altfel și prin art. 11 din Constituția României care, la alin. 1, prevede că statul român se obligă să îndeplinească întocmai și cu bună credință obligațiile ce-i revin din tratatele la care este parte. Alin. 2 menționează expres că tratatele ratificate de Parlament potrivit legii fac parte din dreptul intern.

Încorporarea normelor Convenției și a altor tratate internaționale în dreptul intern este consacrată și prin art. 20 alin. 1 din Constituția României: „dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și celelalte tratate la care România este parte”. Alin. 2 al aceluiași articol mai prevede că, dacă există neconcordanță între pactele și tratatele privitoare

¹ Jud. dr. Lavinia Lefterache, *Studii privind jurisprudența Curții Europene*

la drepturile fundamentale ale omului la care România este parte și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile.

Normele constituționale enunțate mai sus au generat însă anumite controverse, importanța practică cea mai mare având-o aceea care privește prioritatea reglementărilor referitoare la drepturile omului față de normele interne. Există diverse teorii cu privire la raportul dintre cele două ordini juridice, internă și internațională, și la implicațiile acceptării priorității uneia sau alteia.

Din punct de vedere practic s-a constatat că este extrem de important a se vedea care sunt competențele instanțelor de judecată interne în legătură cu tratatele internaționale².

O primă opinie, la care ne raliem, susține că prevederile constituționale s-au îndepărtat de soluția tradițională a aplicării convențiilor internaționale pe plan intern prin intermediul legilor adoptate în temeiul lor, consacrand principiul „self executing”, conform căruia aceste convenții sunt direct aplicabile, fără a mai avea nevoie de o legiferare internă proprie.

Au existat însă și alte opinii, potrivit cărora în sistemul de drept din România judecătorul nu aplică direct tratatele internaționale, el putând aplica doar legile interne. Prin urmare, judecătorul confruntat cu o cerere de constatare a priorității reglementării internaționale în raport cu o normă internă nu ar avea posibilitatea să aplice direct norma internațională; el trebuie să se considere sesizat cu o cerere de declarare a neconstituționalității textului intern și să trimită cauza la Curtea Constituțională³.

Opinăm că o asemenea interpretare ajunge să înfrângă principiul subsidiarității care se aplică jurisdicției obligatorii a Curții Supreme a Drepturilor Omului și care impune tocmai invocarea Convenției în dreptul intern al fiecărui stat în parte.

De altfel, majoritatea practicienilor au admis că respectarea Convenției nu este condiționată de revizuirea legislației, fiind direct aplicabilă și în concordanță cu dispozițiile constituționale prevăzute în art. 11 alin. 2, privind recepția imediată a tratatelor ratificate.

A fost înlăturată astfel soluția tradițională din dreptul românesc de transpunere obligatorie a normei internaționale într-o lege românească. Deși până în prezent nu există practică a instanțelor de judecată, altele decât cea a Curții Constituționale în materia aplicării dispozițiilor Convenției, se constată în ultima perioadă, și în special după modificarea Constituției prin Legea nr. 429/2003, o schimbare în practica și aplicarea normelor internaționale.

Parcurgând practica judiciară a instanțelor ieșene, se constată că, deși timid, acestea recur în adoptarea și motivarea soluțiilor pronunțate la textele și normele internaționale ale Convenției. Astfel, în dosarul nr. 5128/2004, decizia penală nr. 115 din 15.02.2005, recurentul inculpat a invocat încălcarea dispozițiilor art. 6 din C.E.D.O., prin neaudierea sa și neacordarea dreptului la probe în apelul promovat de Parchet și care urmărea agravarea situației inculpatului, ceea ce ar atrage nulitatea deciziei pronunțate în apel. Instanța de recurs, respectiv Curtea de Apel Iași, nu a ezitat să verifice dacă în cauză au fost într-adevăr încălcate sau nu dispozițiile art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului și să se pronunțe asupra acestei chestiuni.

A reținut astfel instanța de recurs că modalitatea de aplicare a art. 6 din Convenție, în cazul apelului dedus judecării, ține de caracteristicile procedurii și de rolul care revine jurisdicției de apel în sistemul de drept intern. Instanța de control judiciar a reținut că s-a statuat că, în fața unei instanțe de apel cu puteri jurisdicționale depline, dispozițiile art. 6 din Convenție nu implică în mod necesar reluarea procedurii de audiere a inculpatului în contextul în care în această fază procesuală are loc doar o reanalizare a probelor deja administrate și o reapreciere a acestora.

Din acest punct de vedere, instanța de recurs a analizat motivele de recurs invocate de inculpat, verificând în mod expres și dacă în raport de norma internațională prevăzută de art. 6 din Convenție a existat sau nu vreo încălcare a acesteia. A constatat și reținut astfel instanța de recurs că în cauză nu au fost încălcate nici dispozițiile art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor

² Elena Boca, *Studii privind jurisprudența C.E.D.O.*

³ Elena Boca, *idem*.

Omului și nici norme interne de natură să aducă inculpatului recurent vreo vătămare în drepturile sale (audierea inculpatului, proces echitabil).

Invocarea frecventă de către apărătorii inculpaților a unor încălcări ale normelor prevăzute de art. 6 din Convenție au determinat instanțele ieșene să verifice și, implicit, să constate aplicabilitatea normelor internaționale în dreptul intern, pronunțându-se asupra acestora.

În acest sens, prin decizia penală nr. 162 din 20.12.2004, pronunțată în dosarul nr. 6806/2004 Curtea de Apel Iași, s-a verificat dacă în cauză au existat sau nu încălcări ale dreptului la apărare prevăzut în art. 6 pct. 3 lit. b din Convenție. Instanța a concluzionat, pe baza probatoriului administrat, că art. 6 paragraful 3 lit. b din C.E.D.O. garantează dreptul persoanei acuzate de a dispune de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale, dispoziție menită să asigure un echilibru între acuzat și organele de urmărire penală. Această garanție se înscrie ca un corolar al principiului egalității armelor, care implică dreptul în egală măsură al părților de a avea acces la dosar.

Sub acest aspect, Curtea de Apel Iași a reținut că din actele și lucrările dosarului nu rezultă, iar inculpatul nu a făcut dovada încălcării dreptului său la apărare și că nu ar fi avut posibilitatea, prin apărătorul său ales, de a lua cunoștință de probele dosarului în vederea pregătirii apărării. Instanța de control judiciar a concluzionat că în cauză nu au existat încălcări ale dispozițiilor art. 6 paragraful 3 lit. b din Convenție.

Au existat însă și situații în care instanța de control judiciar a constatat încălcarea normei internaționale prevăzute de art. 6 din Convenție.

În acest sens s-a pronunțat Curtea de Apel Iași prin decizia penală nr. 870 din 25.11.2004 din dosarul nr. 2544/2004, în care s-a reținut că, în conformitate cu jurisprudența C.E.D.O., principiul egalității armelor cere ca fiecare parte să beneficieze de o posibilitate rezonabilă pentru a-și expune cauza în fața instanței, în condiții care să nu o dezavantajeze în mod semnificativ față de partea adversă.

Acest principiu presupune egalitatea de tratament a inculpatului cu cea a Ministerului Public, dar și cu partea civilă, în așa fel încât inculpatului să i se acorde posibilitatea de a combate argumentele invocate de partea adversă.

A reținut în acest context Curtea de Apel că hotărârea pronunțată de prima instanță se bazează pe o procedură de judecată contrară atât legii interne cât și normei internaționale, ceea ce aduce o gravă vătămare intereselor legitime ale inculpatului care nu a putut să-și exercite dreptul la apărare în cadrul dezbaterilor, conform art. 340 Cod procedură penală, și nici în finalul ședinței de judecată, prin neacordarea ultimului cuvânt.

Reținând că neascultarea inculpatului în diferite etape ale desfășurării procesului penal reprezintă o încălcare a garanției dreptului la apărare și, implicit, la un proces echitabil, prevăzut de art. 6 din Convenție, instanța de recurs a dispus casarea deciziei de apel precum și a sentinței primei instanțe și trimiterea cauzei spre rejudecare.

Dacă aplicarea și invocarea normelor Convenției Europene a Drepturilor Omului se regăsește frecvent în materie penală, în materie civilă normele internaționale își găsesc destul de timid aplicabilitatea.

Jurisprudența C.E.D.O. începe a fi citată și invocată și în raporturile de drept civil, cele mai frecvente încălcări invocate fiind cele ale art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție – privind proprietatea, cele ale art. 6 paragraful 1 din Convenție – privind dreptul la un proces echitabil, art. 41 din Convenție – privind garantarea unei satisfacții echitabile. Astfel, incidența art. 6 paragraf 1 este reținută prin decizia civilă nr. 311 din 16.03.2005 a Tribunalului Iași, care, în considerarea acestor dispoziții și pentru a nu limita sau îngreui accesul reclamantei la un proces echitabil, a apreciat că are competența și abilitatea juridică de a analiza și cenzura calificarea naturii juridice date de pârâtă (Primărie) imobilului revendicat, respectiv apartenența terenului revendicat la domeniul public.

Tribunalul, întemeindu-și argumentația pe dispozițiile art. 6 alin. 1 din Convenție, a considerat că are plenitudine de competență ca instanță de judecată, pentru a analiza dacă imobilul

revendicat a fost afectat cu adevărat unui interes public, iar lipsirea proprietarului de folosința bunului său a fost sau nu justificată.

Decizii ale Curții Europene a Drepturilor Omului au fost invocate și reținute în cauze în care s-au pus în discuție aplicabilitatea acestor fapte sau raporturi juridice petrecute anterior ratificării de către statul român a jurisdicției Curții Europene – la 20.06.1994.

A reținut în acest sens Tribunalul Iași, prin decizia civilă nr. 312 din 16.03.2005, că reclamantii au invocat în susținerea pretențiilor lor încălcarea dispozițiilor art. 1 din Protocolul nr. 1 al Convenției.

S-a mai reținut, de asemenea, că art. 20 din Constituția României consacră principiul conform căruia dispozițiile constituționale vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului sau cu pactele și tratatele la care România este parte, iar în caz de neconcordanță între acestea și legile interne, au prioritate reglementările internaționale.

Tribunalul a relevat însă faptul că prezenta cauză nu poate intra sub jurisdicția Curții Europene, iar norma internațională nu este aplicabilă, întrucât Curtea nu poate examina o plângere decât în măsura în care se raportează la evenimente produse după intrarea în vigoare a Convenției pentru statul respectiv.

Ca atare, a reținut tribunalul, prin prisma Convenției nu este garantată posibilitatea obținerii de reparații cauzate de un eveniment care a avut loc anterior ratificării acesteia de către România.

Din acest punct de vedere, restituirea bunurilor care au făcut obiectul naționalizărilor în 1950 – deci anterior datei de 20.06.1994 – nu beneficiază de garanțiile Convenției, Curtea Europeană nefiind competentă *ratione temporis* să examineze împrejurările naționalizării.

S-a reținut astfel că reclamantii nu pot invoca încălcarea sau violarea art. 1 din Protocolul nr. 1 decât în măsura în care procedurile pe care le incriminează nu pot fi analizate prin prisma normelor legale interne.

Soluția astfel pronunțată este în deplină concordanță cu jurisprudența Curții Europene, care s-a pronunțat în acest sens în cazurile Canciovici și alții contra României (din 26.12.2002) sau cauza Moșteanu contra României – în ambele hotărâri Curtea constatând că nu a existat o violare a art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție, întrucât bunul revendicat fusese naționalizat anterior ratificării Convenției, astfel încât Curtea nu este competentă, *ratione temporis*, să examineze împrejurările naționalizării ori efectele continue produse de aceasta până în prezent.

În atare condiții, Curtea a adăugat că nu este sub nici o formă vorba de o violare continuă a Convenției imputabilă statului român, neputându-se considera că ar fi existat o violare a articolului 1 din Protocolul 1 la Convenție.

Prin sentința civilă nr. 370 din 30.03.2005, Tribunalul Iași, dând eficiență juridică dispozițiilor art. 6 din Convenție, a constatat că nedeplinarea de către reclamantă în faza necontencioasă a procedurii administrative, a actelor doveditoare pentru proprietatea revendicată, nu înseamnă că aceasta nu mai este îndreptățită să le valorifice în procedura contencioasă.

În virtutea respectării principiului dreptului la un proces echitabil, prevăzut de art. 6 din Convenție, Tribunalul a constatat că reclamantul are dreptul să se folosească de toate probele legale prevăzute de lege, chiar dacă acestea nu au fost administrate în faza prealabilă administrativă.

Spețele invocate reprezintă doar câteva exemple, mai mult sau mai puțin semnificative, care atestă faptul că, deși timid, instanțele judecătorești încearcă să transpună în practică și să valorifice jurisprudența Curții Europene și a Curții Constituționale a României.

Se remarcă însă necesitatea stringentă pentru judecătorii practicieni de a beneficia de o informare mai bună și o perpetuă perfecționare profesională. Crearea de contacte directe și schimburi de opinii și de experiențe profesionale – cum este cea de față – reprezintă modalități ce oferă posibilitatea nu numai de informare reciprocă, dar mai ales de încurajare și de formare a unei noi concepții de a privi și de a analiza cauzele deduse judecării, nu numai prin prisma

normelor interne legale, dar mai ales a modului în care acestea respectă și nu încalcă garanțiile stabilite prin normele internaționale ale Convenției Europene și a Protocoloalelor adiționale acesteia.